

UCZEŃ Z DYSLEKSJĄ – objawy, diagnoza, skuteczne metody pracy

Uczeń popełnia błędy ortograficzne? Ma trudności w nauce czytania i pisania? Trudności z wykonywaniem analizy i syntezy? Zdarza mu się często mylić dni tygodnia, głoski, sylaby i rymujące się wyrazy? Jeżeli odpowiedzi na pytania były pozytywne, może oznaczać to, że dziecko ma problem z dysleksją.

Dysleksja nie jest chorobą – to neurologiczne zaburzenie, które wpływa na zdolność opanowania czytania i pisania oraz rozumienia tekstu, pomimo stosowania standardowych metod nauczania. Dysleksja jest różnicą w funkcjonowaniu mózgu, które utrudnia przetwarzanie języka pisanego, ale nie jest wynikiem choroby.

Studium przypadku

Marysia to uczennica drugiej klasy szkoły podstawowej. Wychowawczyni poinformowała rodziców o problemach, z jakimi dziewczynka boryka się w nauce szkolnej. Podczas pisania pojawiają się błędy ortograficzne, myli też litery. Bardzo nie lubi czytać na głos – ta czynność ją stresuje, powodując również jękanie. Widoczne jest u niej obniżone tempo czytania głośnego. Jej pismo odręczne jest mało czytelne, wykraczające poza liniaturę, a tempo pisania wolne. Marysia zwykle wypowiada się pojedynczymi słowami lub krótkimi, prostymi zdaniem.

Z wywiadu z rodzicami nauczycielka dowiedziała się, że dziewczynka urodziła się o czasie, w dobrym stanie zdrowia. Umiejętności ruchowe oraz rozwój mowy kształtował się zgodnie z wiekiem rozwojowym. Marysia wykazywała nadwrażliwość na bodźce dotykowe, a także bodźce dźwiękowe – głośne dźwięki (nie lubi głośnej muzyki, denerwuje ją hałas w szkole). Aktualnie relacje z uczniami w klasie są przeciętne. Dziewczynka raczej jest spokojna, ma swoje zasady, wyraża swoją opinię, krytykując nieodpowiednie zachowanie kolegów – nie pomaga jej to w nawiązywaniu i podtrzymywaniu koleżeńskich relacji w szkole. Rodzice zostali skierowani do Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w celu zdiagnozowania specyficznych trudności w nauce. Uzyskanie opinii i zaleceń do pracy z dziewczynką pomoże Marysi

osiągnąć sukces szkolny oraz poprawi funkcjonowanie uczennicy w szkole.

Definicje według WHO

Międzynarodowa Organizacja Zdrowia definiuje dysleksję rozwojową jako specyficzne trudności związane z przyswajaniem umiejętności szkolnych, wynikające z nieprawidłowości w rozwoju ośrodkowego układu nerwowego. Dla określenia rodzaju poszczególnych trudności w czytaniu i pisaniu stosuje się na ogół pojęcia:

DYSLEKSJA – specyficzne trudności w czytaniu rozpoznajemy u dziecka wówczas, gdy jest ono prawidłowo rozwinięte intelektualnie, a mimo to ma trudności z opanowaniem umiejętności czytania i w tym zakresie znacznie odbiega od średniego poziomu klasy, do której uczęszcza i od przeciętnych umiejętności czytania osiągniętych w jego wieku. Trudności w czytaniu na ogół szybciej ustępują niż w pisaniu. Niemniej jednak część dyslektyków nie osiąga nigdy biegłości w czytaniu.

DYSORTOGRAFIA – specyficzne trudności w pisaniu rozpoznajemy wówczas, gdy pismo wykazuje różnego rodzaju odstępstwa od prawidłowego zapisu wyrazów, w tym błędy ortograficzne, pomimo znajomości podstawowych zasad pisowni i odpowiedniej motywacji do poprawnego pisania.

się ich koledzy, oraz że nie ma to nic wspólnego z ich poziomem inteligencji.

Dysleksja – objawy

Pierwsze objawy dysleksji da się zauważyć już w wieku niemowlęcym. Może o niej świadczyć chociażby to, że dziec-

Według naukowców występowanie dysleksji **wywołane jest zmianami o podłożu genetycznym**. I niestety – jest to dziedziczne. W przypadku problemów z ortografią prawdopodobieństwo dziedziczenia sięga 70–80%, natomiast trudności z czytaniem dotyczą kolejnego pokolenia nieco rzadziej, w około 60% przypadków.

DYSKALKULIA – jest strukturalnym zaburzeniem zdolności matematycznych, mających swe źródło w genetycznych lub wrodzonych nieprawidłowościach tych części mózgu, które są bezpośrednim anatomiczno-fizjologicznym podłożem dojrzewania zdolności matematycznych zgodnie z wiekiem. Jest zaburzeniem występującym bez jednoczesnego zaburzenia ogólnych funkcji umysłowych.

ko później niż jego rówieśnicy zaczyna raczkować, chodzić, mówić. Ma trudności z utrzymaniem równowagi, z koordynacją ruchową. Później, w wieku przedszkolnym, sygnałami świadczącymi o dysleksji również są nieporadność i mała zręczność. Objawiają się one np. przy zapinaniu guzików lub bieganiu. Szczególnie widoczna staje się niska sprawność ruchowa rąk. Uwidacznia się też opóźnienie w rozwoju mowy.

Według naukowców występowanie dysleksji wywołane jest zmianami o podłożu genetycznym. I niestety – jest to dziedziczne. W przypadku problemów z ortografią prawdopodobieństwo dziedziczenia sięga 70–80%, natomiast trudności z czytaniem dotyczą kolejnego pokolenia nieco rzadziej, w około 60% przypadków. Szacuje się, że dysleksja aż cztery razy częściej dotyka chłopców niż dziewczynek. W ogólnym ujęciu boryka się z nią około 10% populacji, a wśród polskich uczniów odsetek ten oscyluje w granicach 10–15%. Oznacza to, że w każdej klasie można spotkać od 2 do 4 uczniów z dysleksją. Wyraźnie obrazuje to skalę występowania tego zaburzenia. Dobrze byłoby, żeby wszyscy uczniowie mieli świadomość, co to jest dysleksja, z jakimi wyzwaniem mierzą

Pojęcie ryzyka dysleksji wprowadzone przez M. Bogdanowicz stosuje się wobec młodszych dzieci wykazujących wybiórcze zaburzenia w rozwoju psychoruchowym i poznawczym, które mogą warunkować wystąpienie specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu. Termin ten stosuje się także w stosunku do uczniów, którzy napotykać na pierwsze, lecz nasilone, trudności w nauce – pomimo inteligencji w normie, dobrze funkcjonujących narządów zmysłów, właściwej opieki wychowawczej i dydaktycznej w domu i szkole.

Tuż przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej oraz w pierwszych jej klasach uwagę zwracają specyficzne trudności u uczniów, takie jak:

DYSGRAFIA – trudności w opanowaniu umiejętności pisania poprawnego pod względem graficznym. Objawia się niedokładnością w odtworzeniu liter, ich połączeń, niekształtności i niewłaściwej proporcji liter w obrębie wyrazów (różnicowanie wielkości), nierównomierne zagęszczenie pisma, niejednorodne położenie (nachylenie liter), litery „drżące”, o niepewnej linii. Znaczne nasilenie tych cech powoduje, że pismo jest nieestetyczne oraz mało czytelne lub zupełnie nieczytelne.

■ **mała sprawność ruchowa całego ciała** – dziecko ma trudności z nauczeniem się jazdy na dwukołowym rowerze, wrotkach, łyżwach, nartach oraz niechętnie uczestniczy w zabawach ruchowych i lekcjach wf;

■ **obniżona sprawność ruchowa rąk** – dziecko nie może w pełni opanować czynności samoobsługowych związanych z ubieraniem się, myciem i jedzeniem; ma trudności z rzucaniem do celu i chwytaniem;

■ **utrzymująca się oburęczność;**

■ **trudność z orientacją w schemacie ciała i przestrzeni oraz z orientacją w czasie** – dziecko ma trudności ze wskazywaniem na sobie części ciała, określając je terminami: prawe–lewe np. odróżnieniem prawej i lewej ręki, strony ciała (w kl. I), z określeniem położenia przedmiotów względem siebie (na prawo, na lewo od siebie), z szybkim i poprawnym odróżnieniem prawej i lewej ręki, strony ciała u osoby znajdującej się naprzeciwko (w kl. II), często pisze litery i cyfry zwierciadlane (tak, jak odbicie w lustrze) bądź też zapisuje wyrazy od prawej do lewej strony (w kl. I, a nawet w kl. II) np. kos-sok, dom-mod, ma trudności w określaniu pory roku, dnia, czasu na zegarze;

■ **trudności w koordynacji czynności ręki i oka** – brzydko i niechętnie rysuje, pisze, nie mieści się w liniaturze, zbyt mocno przyciska ołówek/długopis, ręka szybko się męczy;

■ **trudności z zapamiętywaniem** (np. tabliczki mnożenia, wierszy) – szczególnie sekwencji (np. nazwy miesięcy, liter w alfabecie);

■ **wadliwa wymowa** – przekręcanie złożonych wyrazów, używanie

sformułowań niepoprawnych pod względem gramatycznym;

■ **trudności z opanowaniem poprawnej pisowni** – związane z opóźnieniem rozwoju spostrzegania wzrokowego i pamięci wzrokowej: z zapamiętaniem kształtu liter rzadziej występujących, o skomplikowanej strukturze (f, h, ł, g); mylenie liter podobnych pod względem kształtu, np. m-n lub liter identycznych, lecz inaczej położonych w przestrzeni: p-b-d-g; popełnianie błędów podczas przepisywania tekstów;

■ **trudności z opanowaniem poprawnej pisowni** – związane z opóźnieniem rozwoju spostrzegania słuchowego dźwięków mowy, pamięci słuchowej i mowy: mylenie liter odpowiadających głoskom podobnym fonetycznie (np. głoski z-s, w-f, d-t, k-g), trudności z zapisywaniem zmiękczeń, mylenie głosek i-j, głosek nosowych ą-om, ę-en, nagminne opuszczanie, dodawanie, przedstawianie, podwajanie liter i sylab;

■ **pisanie wyrazów bezsensownych** – bardzo nasilone trudności podczas pisania ze słuchu (dyktanda);

■ **trudności w czytaniu** – wolne tempo, prymitywna technika (głoskowanie lub sylabizowanie z wtórną syntezą słowa), błędy, powolne i słabe rozumienie tekstu.

Wymienione symptomy wynikają przede wszystkim z wybiórczych zaburzeń rozwoju psychoruchowego i często zapowiadają „zagrożenie specyficznymi trudnościami w czytaniu i pisaniu”, które można zaobserwować u dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym. Ich utrzymywanie i nasilenie często warunkuje wystąpienie u tych uczniów w późniejszym czasie dysleksji rozwojowej.

Zalecane formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Na podstawie wyników badań psychologiczno-pedagogicznych uczniów, u których stwierdzono specyficzne trudności w nauce – dysleksję rozwojową – przejawiające się w postaci: dysleksji, dysortografii lub/i dysgrafii, w opiniach zalecane są zazwyczaj:

1. Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze z uwagi na trudności w nauce – trudności w zakresie prawidłowego pisania i czytania. W ramach zajęć należy uwzględnić:
 - a) rozwijanie umiejętności prawidłowego czytania;
 - b) doskonalenie techniki prawidłowego pisania;
 - c) doskonalenie umiejętności formułowania wypowiedzi pisemnych;
 - d) porządkowanie i utrwalanie podstawowych zasad pisowni;
 - e) wdrażanie do korzystania podczas pracy ze słownika ortograficznego.
2. Zajęcia specjalistyczne – korekcyjno-kompensacyjne z uwagi na zaburzenia/odchylenia rozwojowe. W ramach zajęć należy uwzględnić:
 - a) doskonalenie funkcji słuchowo-językowych (trening pamięci, uwagi i percepcji słuchowej, rozwijanie zdolności analityczno-syntetycznych, ćwiczenie kompetencji słowno-językowych itp.);
 - b) doskonalenie funkcji wzrokowo-przestrzennych oraz rozwijanie koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej, stosowanie mnemotechnik w celu wsparcia procesu zapamiętywania, stymulowanie wszechstronnego rozwoju intelektualnego ucznia;

- c) korzystanie z programów komputerowych rekomendowanych przez Polskie Towarzystwo Dysleksji itp. Dyslektyk, w zakresie rozszerzania i utrwalania wiedzy w obrębie poszczególnych działów ortografii, doskonalenia umiejętności interpunkcyjnych oraz doskonalenia funkcji słuchowo językowych warto wykorzystywać zróżnicowane materiały;
- d) w trakcie ćwiczenia funkcji wzrokowo-przestrzennych warto wykorzystywać zróżnicowane materiały np.: Z. Handzel, *Dyktańda graficzne*; M. Hinz, *Uwaga! Koncentruję się*; M. Hinz, *Myślę, rozwiązuję i wiem*; A. Małasiewicz, *Spostrzegam i myślę*; A. Jurk, *Skoncentruj się* i inne.

Zalecane sposoby pracy z dzieckiem

W ramach dostosowania wymagań na każdym przedmiocie wskazane jest:

- wydłużenie czasu pracy ucznia (pisanie, samodzielna praca z tekstem, czytanie, zapamiętywanie i odtwarzanie pamięciowe wiedzy, rozwiązywanie zadań itp.);
- wydłużenie limitu czasu na pisanie, zwłaszcza klasówek, sprawdzianów i kartkówek, przeznaczenie większej ilości czasu na redagowanie prac pisemnych, przepisywanie tekstu z tablicy, z książek itp.;
- dostosowanie ilości proponowanych uczniowi zadań do jego aktualnych możliwości (podczas trwania zajęć, sprawdzianów);
- w ocenie umiejętności poprawnej pisowni należy sprawdzać przede wszystkim znajomość zasad (proponuje się jakościowe ocenianie strony

ortograficznej i gramatycznej prac pisemnych, sprawdzanie znajomości zasad ortograficznych itp.);

- błędy i zniekształcenia ortograficzne, interpunkcyjne i słuchowe oraz błędy popełnione z nieuwagi nie powinny dyskwalifikować prac pisemnych poprawnych merytorycznie – niezależnie od przedmiotu (w razie wątpliwości – dopytać ucznia);

- wszelkie błędy i zniekształcenia w zapisie (wyrazów, liczb, sekwencji cyfr, wzorów, znaków, działań) nie powinny dyskwalifikować prac pisemnych poprawnych merytorycznie – niezależnie od przedmiotu (w razie wątpliwości – dopytać ucznia);
- zezwolenie na korzystanie ze słownika ortograficznego podczas redagowania prac pisemnych oraz prac klasowych, a także podczas codziennej pracy na lekcji;
- zindywidualizowanie sposobu oceniania (odpytywać z mniejszych partii materiału, nie dyskwalifikować prac w przypadku błędów popełnionych z nieuwagi, zwracać uwagę przede wszystkim na tok rozumowania, a nie na techniczną stronę liczenia, nie należy dyskwalifikować zadań za błędy popełnione

w rachunkach, w razie wątpliwości należy dopytać ucznia);

- unikanie presji czasu w sytuacji egzekwowania wiedzy oraz codziennej pracy na lekcji;
- stosowanie polisensorycznego przekazu wiedzy, stosowanie metod angażujących wiele zmysłów (wzrok, słuch, ruch) oraz unikanie tylko słownych komunikatów (podpieranie ich obrazem, konkretem, doświadczeniem, filmem itp.);
- zindywidualizowanie sposobu oceniania ucznia – niska jakość graficzna prac pisemnych nie powinna dyskwalifikować prac poprawnych merytorycznie – w razie konieczności należy dopytać ucznia;
- zindywidualizowanie sposobu oceniania ucznia – estetyka pisma nie powinna być uwzględniana podczas oceniania, w razie konieczności – zezwolenie na zastąpienie pisma odręcznego pisaniem na komputerze/tablecie;
- należy na bieżąco upewniać się, czy uczeń rozumie kierowane do niego polecenia oraz samodzielnie odczytywane polecenia i zadania z treścią;
- wprowadzając nowe, wieloaspektowe zagadnienia należy najpierw przedstawić problem globalnie i wskazać cel pracy, następnie rozwiązywać zadanie krok po kroku, stale kontrolować tok myślenia i działania ucznia;
- formułowanie poleceń przy użyciu znanego uczniowi słownictwa, najlepiej w formie krótkiego zdania, odnoszącego się do jednej czynności (polecenia wielokrotnie złożone, przy problemach z ich zrozumie-

niem, powinny być podzielone na kilka prostszych poleceń);

- wypracowanie nawyku wcześniejszego informowania i przygotowania ucznia do tego, co za chwilę będzie przekazywane, np. „uwaga”, „słuchaj uważnie” itp. – stosowanie tzw. markerów słownych;
- udzielenie wsparcia emocjonalnego w sytuacji egzekwowania wiedzy.

Dostosowanie wymagań

Dziecko z dysleksją wymaga szczególnego podejścia, które uwzględni jego unikalne potrzeby. Choć system edukacyjny coraz częściej dostosowuje się do wymagań takich uczniów, realizacja przysługujących im praw może różnić się w zależności od szkoły i podejścia nauczycieli. Niestety zdarza się, że trudności, z jakimi mierzy się dziecko, są mylnie interpretowane jako brak zaangażowania lub lenistwo, co może prowadzić do nieporozumień i dodatkowego stresu.

Najważniejszym działaniem w pracy z dzieckiem borykającym się z trudnościami w czytaniu i pisaniu jest dostosowanie stawianych przed nim wymagań. Jeśli będą one zbyt niskie – przyzwyczajamy ucznia do pracy bez zaangażowania i wysiłku, co wpłynie na jego wewnętrzną motywację, natomiast jeśli wymagania będą za wysokie, to mimo pracy ponad siły dziecko stwierdzi, że bez względu na to, czy pracuje, czy nie, efekty są takie same – czyli żadne. Dostosowanie jest działaniem, które pozwala na taką organizację pracy z dzieckiem, by mogło ono – angażując się w naukę – odnosić sukcesy i zrozumieć, że wysiłek włożony w naukę czytania i pisania jest zauważalny i mierzalny, czego wyrazem są otrzymywane przez dziecko oceny – komunikaty: „to

Rodzice mogą pomagać rozwijać mocne strony i talenty swoich dzieci przy pomocy dodatkowych zajęć. **Sztuka, muzyka, sport, projektowanie, budownictwo i komputery to typowe „obszary mocy”.**

wypracowałeś, kosztowało cię to dużo pracy, ale nastąpiła znaczna poprawa, a nad tym musisz jeszcze popracować” – jasno i precyzyjnie określające, co udało się osiągnąć, a co zostało do zrobienia i nad czym należy pracować. Dokonując oceny, zawsze musimy pamiętać, jakie były umiejętności bazowe, one bowiem wyznaczają jakość nabytych umiejętności w danym czasie.

Dzieci z dysleksją od samego początku edukacji doskonale zdają sobie sprawę, że koledzy w klasie lepiej czytają, wykonują zadania na czas i nie potrzebują tyle czasu, aby się czegoś nauczyć. Z czasem może to naprawdę wpłynąć na samoocenę, powodując wycofanie. Co robić? To rodzice i nauczyciele mają wielki wpływ na kształtowanie samooceny.

Po pierwsze warto wykorzystywać mocne strony i zainteresowania dziecka, a także publicznie chwalić je w klasie oraz w domu przy innych członkach rodziny.

Po drugie rodzice mogą pomagać rozwijać mocne strony i talenty swoich dzieci przy pomocy dodatkowych zajęć. Sztuka, muzyka, sport, projektowanie, budownictwo i komputery to typowe „obszary mocy”. Sukcesy i uznanie za te sukcesy są niezwykle ważne dla produktywności i motywacji ludzi z dysleksją.

Nie ma nic złego w tym, że będziesz mówił dziecku, jak wiele ma talentów i jak jest bystre. Tak, nie wolno przesadzać z chwaleniem dzieci, ale prawdopodobnie dzieci z dysleksją potrzebują o wiele, wiele więcej „głasków” niż przeciętne dziecko. Czy jesteś nauczycielem, czy rodzicem – nie powstrzymuj się przed pozytywnymi informacjami zwrotnymi

na temat jego możliwości intelektualnych. Dziel się z nim tym tak często, jak możesz! Powołuj się na dobre wzorce – ogromna liczba ludzi odnoszących sukcesy miała dysleksję. Ci najbardziej znani to: Thomas Edison, Albert Einstein, Alexander Graham Bell, Henry Ford, Jay Leno, Whoopi Goldberg, Tom Cruise, Muhammed Ali, Steve Jobs, Tommy Hilfiger, Picasso i Richard Branson. Nie ma właściwie dziedziny, w której osoby z dysleksją nie osiągnęłyby sukcesów.

Dorota Zając

Pedagog, surdopedagog, terapeuta. Ekspert z listy MEN wchodzący w skład komisji ds. awansu zawodowego nauczycieli. Autorka publikacji w czasopiśmie pedagogicznych. Współtworzy kursy online dla nauczycieli oraz opracowuje materiały wykorzystywane w szkoleniach e-learningowych.

BIBLIOGRAFIA:

- Bogdanowicz M., (2002) *Ryzyko dysleksji – problem i diagnozowanie*. Gdańsk: Wyd. Harmonia.
- Bogdanowicz M., Adryjanek A., Rożyńska M., (2007), *Uczeń z dysleksją w domu*, Gdynia: Wyd. Operon.
- Cieszyńska J., (2005). *Nauka czytania krok po kroku. Jak przeciwdziałać dysleksji*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.
- Kowaluk-Romanek M., *Objawy specyficznych trudności w uczeniu się u dzieci w młodszym wieku szkolnym* [na:] <https://dysleksjarozwojowa.pl/objawy-specyficznych-trudnosci-w-uczeniu-sie-u-dzieci-w-młodszym-wieku-szkolnym/> (dostęp: 31.01.2025 r.).
- Lubkowska A., *14 rzeczy, o których muszą wiedzieć rodzice dzieci z dysleksją* [na:] <https://dardysleksji.pl/2022/04/25/14-rzeczy-o-ktorych-musza-wiedziec-rodzice-dzieci-z-dysleksja/> (dostęp: 31.01.2025 r.).
- Rentflejsz-Kuczyk A., (1999). *Jak pomóc dzieciom dyslektycznym? Poradnik dla nauczycieli i rodziców*. Warszawa: Wyd. JUKA.